

STID U POST 2, 25 – 3, 21

Domagoj Runje

Sveučilište u Splitu
Katolički bogoslovni fakultet
domagojrunje@yahoo.it

UDK: 27-242.5:159.942.3]:17
27-242.5:27-184
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 06/2016

Sažetak

Biblijski govor o stidu započinje spomenom njegova izostanka. Prema Post 2, 25 čovjek i njegova žena stvoreni su i živjeli goli, ali nisu osjećali stida. Tim riječima Biblija izražava odnos potpune otvorenosti i ničim neporemećene komunikacije između čovjeka i žene. Taj odnos promijenjen je kršenjem Božje zabrane jedenja sa stabla spoznaje dobra i zla, na što je čovjeka, odnosno ženu nagovorila lukava zmija koja se pokazuje Božjim protivnikom.

Nakon grijeha međusobni su odnosi poremećeni te čovjek i žena jedno pred drugim, kao i pred Bogom ne mogu bez stida stajati goli. Budući da stid opterećuje, a često i onemogućuje komunikaciju, taj problem rješava se odjećom. Ono što je prije grijeha značilo biti gol i ne osjećati stida, nakon grijeha ostvaruje se odijevanjem odjeće koju Bog daje čovjeku.

Ključne riječi: stid, golo tijelo, spolnost, odjeća, komunikacija, odnos s Bogom i ljudima.

UVOD

Pojam *stid* u kanonskom poretku biblijskih knjiga pojavljuje se prvi put na koncu drugog izvještaja o stvaranju (Post 2, 25) gdje se nakon stvaranja žene od muškarčeva rebra i izjave “njih dvoje bit će jedno tijelo” (Post 2, 24) tvrdi kako su čovjek i njegova žena bili goli, ali se nisu stidjeli.¹

¹ Ako nije drukčije naznačeno, ovdje se koristimo hrvatskim prijevodom Biblije u izdanju Kršćanske sadašnjosti. U tom najraširenijem hrvatskom prijevodu Biblije glagoli *stidjeti se* i *sramiti se* kao i imenice *stid* i *sram* sa svojim izvedenicama upotrebljavaju se uglavnom kao sinonimi. Međutim, dok uz imenicu *sram* postoji i imenica *sramota*, za *stid* nema paralelnog pojma. Razlika je jasna. *Stid*

Ista tema, premda bez upotrebe riječi stid, nastavlja se u trećem poglavlju Knjige Postanka kada se muškarcu i ženi, nakon što su jeli sa zabranjenog stabla spoznaje dobra i zla, otvaraju oči te upoznaju da su goli.

Tada su od smokova lišća sebi spleli pregače i pokrili svoju golotinju.

Nakon toga dolazi sljedeća scena, u kojoj se čovjek i njegova žena zato što su goli skrivaju od Boga među stabla u vrtu.

Na koncu sam Bog čovjeka i ženu odijeva odjećom od krzna.

Dakle, o stidu i golom tijelu u Post 2 – 3 govori se u pet scena koje ćemo promotriti i predstaviti ključne poruke.

1. GOLI – ALI BEZ OSJEĆAJA STIDA (POST 2, 25)

1.1. Post 2,25 u svom kontekstu

Za razliku od Post 1, 27 gdje je čovjek kao muško i žensko stvoren u jednom činu stvaranja, u Post 2 stvaranje muškarca i žene opisano je odvojeno. Bog je najprije stvorio muškarca, a potom od njegova rebra ženu. Taj čin stvaranja zaključen je riječima “Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu i bit će njih dvoje jedno tijelo” (Post 2, 24).

Tom izjavom istaknuto je životno zajedništvo muškarca i žene koje izrazom “bit će njih dvoje jedno tijelo” posebno ističe njihovu spolnu komplementarnost i međusobnu privlačnost. Potom u Post 2,25 slijedi tvrdnja kako su čovjek i njegova žena bili goli, ali nisu osjećali stida.

Prije negoli navedemo dotičnu rečenicu na hebrejskom izvorniku s mogućim prijevodima, potrebno je napomenuti da se redak Post 2,25 u odnosu na svoj kontekst može shvatiti na dva načina. Standardna podjela Biblije na glave i retke sugerira da je redak Post 2, 25 koji stoji na kraju drugoga poglavlja ujedno i zaključak drugoga izvješća o stvaranju pa bi se u tom smislu činjenica da su čovjek i žena bili goli, a nisu osjećali stida, shvaćala kao dodatni izraz životnog zajedništva muža i žene punog povjerenja i ljubavi.

Budući da izraz “njih dvoje jedno tijelo” ima konotaciju spolnog sjedinjenja, činjenica da su oboje bili goli, a da se nisu toga stidjeli ponajprije upućuje na pozitivan stav prema spolnosti i na takvo

i sram odnose se na osjećaj, a sramota se odnosi na stanje, čin ili okolnosti kojih se netko stidi ili bi se trebao stidjeti.

stanje u kojem se između muškarca i žene (još) nije dogodilo ništa što bi u njihov odnos unijelo bilo što negativno, tj. protivno Božjem naumu o smislu i svrhovitosti ljudske spolnosti. Ipak, povezivanje stida i golog tijela ne reducira se samo na područje spolnosti nego služi kao podloga za sažimanje različitih vidova stida pod zajednički nazivnik. Tvrdnja da su čovjek i žena bili goli, a nisu se stidjeli jedno pred drugim, pretpostavlja da među njima nije bilo ničega što bi izazvalo osjećaj stida u bilo kojem smislu.

Ako pak Post 2,25 shvatimo kao uvod u susljedno pripovijedanje u Post 3² gdje se govori o prvom čovjekovu grijehu kada je lukava zmija prve ljude navela da prekrše Božju zapovijed, uočavamo da se prva vidljiva posljedica grijeha očitovala u promjeni stava prema golom tijelu.

Opći dojam koji se stječe pri prvom čitanju jest taj da autor teksta u Post 2, 25 živi u vremenu i prostoru gdje je golo tijelo izloženo očima drugoga bilo povezano s osjećajem stida, ali je istodobno osjećao da na početku povijesti čovječanstva nije bilo tako. Biti gol bilo je prirodno i nije izazivalo nikakve negativne reakcije. Ali isto se tako nekada davno, i to na samom početku ljudske povijesti, moralo dogoditi nešto što je u stav prema golom tijelu unijelo potrebu pokrivanja ponajprije spolnih organa, a potom i oblačenja općenito. Post 3 govori upravo o tome kako je do toga došlo. U odnos čovjeka i njegove žene, kao i u njihov odnos prema Bogu umiješao se vanjski negativni čimbenik koji Biblija opisuje u liku lukave zmijske. Ona je u čovjeka unijela pomisao da je moguće djelovati protivno Božjoj volji i na taj način postići neko 'dobro' koje Bog čovjeku uskraćuje. Posljedica čovjekova nasjedanja na zmijinu prijevaru bio je poremećaj međusobnih odnosa koji je urodio strahom od tuđeg pogleda.

Na temelju tih nekoliko navedenih podataka vidimo kako je za razumijevanje izostanka stida u odnosu muškarca i žene u Post 2, 25 potrebno imati u vidu i prethodni i susljedni tekst. Opis stvaranja muškarca i žene u Post 2 podrazumijeva da je njihov međusobni odnos bio takav da su osjećali puninu međusobnog zajedništva i povjerenja, a Post 3 opisuje kako je taj idealni odnos zbog neposlušnosti Bogu poremećen.

Društveni kontekst u kojem se događa ova biblijska pripovijest ograničen je na samo jedan par, i to bračni ljudski par – čovjeka i njegovu ženu. No uzmemo li u obzir da se ovdje radi o arhetipskom

² Obično se primjećuje kako se završetak opisa stvaranja muškarca i žene u Post 2 povezuje s početkom opisa prvoga čovjekova grijeha u Post 3 igrom riječi između istozvučnih pridjeva *ʿārūmīm* - goli u Post 2, 25 i *lukav* - *ʿārūm* u Post 3, 1.

pripovijedanju, spomenuta ograničenost više je prividna negoli stvarna. Ono što se govori o stidu kod Adama i Eve kao praroditelja čitavoga ljudskoga roda tiče se svih njihovih potomaka.

1.2. Što znači (ne)stidjeti se u Post 2, 25?

U hrvatskom prijevodu Biblije u izdanju Kršćanske sadašnjosti stoji: "A bijahu oboje goli – čovjek i njegova žena – ali ne osjećahu stida." Nova Šarićeva Biblija prevodi: "Oboje, Adam i njegova žena, bili su goli, pa ipak se nisu stidjeli jedno pred drugim." Treba reći da je ovaj posljednji prijevod precizniji.

Naime, hebrejski glagol *bōš*³ (stidjeti se) u izrazu *wūlō' yitBōššā'ōšū* upotrijebljen je u trećem licu množine imperfekta hitpolela.⁴ Hitpolel je intenzivna refleksivno-recipročna hebrejska konjugacija koja izražava međusobni odnos subjekata u rečenici.⁵ Zato je prijevod "nisu se stidjeli jedno pred drugim" bolji, a još precizniji prijevod bio bi: "nisu se stidjeli jedno drugoga". Na taj način govor o izostanku stida biva potpun. Hoće se reći kako se čovjek i njegova žena nisu stidjeli ni samih sebe jedno pred drugim ni jedno drugoga pred trećom osobom. U ovom slučaju treća osoba je Bog, ali i lukava zmija pred kojom prije kršenja Božje zapovijedi čovjek i njegova žena također nisu osjećali stid zbog toga što su goli. Osjećaj stida nije postojao ni u kakvom obliku. To znači da stid nije predosjećaj,⁶ nego osjećaj koji se temelji na nekom prethodnom događaju i činjenici. Prema tome biti gol po sebi nije uzrok stida, nego stid dolazi kao posljedica *nečega* što mijenja odnos prema golom tijelu. Prije *nečega takvoga* ni muškarac ni žena nisu osjećali potrebu da pokriju ni vlastitu ni tuđu golotinju. Njihove oči nisu u tome mogle vidjeti nikakvo zlo

³ *Boš* nije jedini hebrejski glagol koji znači stidjeti se. Važniji glagoli koji označuju različite nijanse stida jesu: *kalam* i *hapar*. No, premda se može reći da se *kalam* više odnosi na čin kojim je netko postidjen (Iz 41, 11; Jr 14, 3; Ps 35, 4), a *hapar* na osjećaj stida (Iz 1,29; Jr 15,9; Ps 35,26), ti se glagoli često upotrebljavaju u kombinaciji s glagolom *boš* i čini se da često funkcioniraju kao sinonimi.

⁴ Budući da je ova konjugacija veoma rijetka, nema među autorima potpune suglasnosti oko njezina naziva. U gramatikama obično se navodi kao varijacija konjugacije hitpael. Usp. Bruce K. Waltke – Michael P. O'Connor, *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax*, Eisenbrauns, Winona Lake, 2004., 425.

⁵ Dobar primjer za razumijevanje hitpolela je Post 42,1. U prijevodu Kršćanske sadašnjosti taj redak glasi: "Kad je Jakov čuo da u Egiptu ima žita, reče svojim sinovima: "Što tu *zurite jedan u drugoga?* (*Titrā'ū*)". Međutim, hitpolel (*titrā'ū*) bolje bismo mogli prevesti ovako: "što se pogledavate?"

⁶ Usp. Celestin Tomić, *Prapovijest spasenja. Knjiga postanka glava 1 – 11*, Provincijalat franjevaca konventualaca, Zagreb, 1977., 138.

jer ga ondje (još) nije ni bilo. Izostanak stida označava, dakle, stanje savršenih odnosa prije počinjenoga grijeha.

Pitanje koje nas zanima jest zašto je takvo idealno stanje u Bibliji izraženo upravo izostankom stida. Na to pitanje moguće je odgovoriti ako pogledamo što u Bibliji znači pojam stida u onim tekstovima gdje se ne govori o njegovu izostanku, nego o njegovu postojanju. Evo nekoliko tipičnih situacija u kojima čovjek biva postidjen i doveden u stanje da osjeća stid.⁷

Poraz (od neprijatelja) – Kao što se pobjeda povezuje sa čašću i slavom, tako se poraz povezuje sa sramotom. Pobjednik osjeća ponos, a poraženi stid (usp. Jr 48, 1. 9; Ez 32, 30; Mih 7, 16). Onaj tko se uzda u Boga, moli se da njegovi neprijatelji budu postidjeni (Ps 44, 8; 6, 11; 35, 4; 35, 26; 40, 15; 70, 3; 71, 24). Vojska koja je pobjegla iz boja time se osramotila i kradom se vraća u grad (usp. 2 Sam 19, 4).

Nevjera/idolopoklonstvo – Kršenje obećanja dovodi čovjeka u stanje sramote. On je kao bludnica koja svojim bludom sramoti vlastitu djecu (Hoš 2, 7). U teološkom smislu radi se o idolopoklonstvu (Jr 48, 13) i trčanju za drugim bogovima. Sami idoli i ništavni bozi nazivaju se sramotom (2 Sam 2, 8). Oni koji se klanjaju idolima bit će postidjeni jer će spoznati njihovu ništavnost, a tko se uzda u pravoga Boga, neće se nikada postidjeti jer on ostaje vjeran svojim obećanjima (Iz 45, 17).

Razočaranost – Patnik Job razočaran je ponašanjem svojih drugova (Job 6, 20). On se nadao da će ga oni koliko-toliko utješiti. Oni to i žele, ali ga tješe na krivi način. Tražeći uzrok njegovih patnji u nekom njegovom grijehu, oni Joba zapravo optužuju. Prema biblijskom shvaćanju Job je postidjen već time što je njegova patnja izložena tuđim očima,⁸ ali ga nerazumijevanje njegovih drugova dodatno sramoti. Tako uzrok njegova stida nije samo bijedno stanje u kojem se našao nego se Job na kraju stidi i svojih prijatelja. Strah od takve postidjenosti u odnosu prema Bogu izražen je u Ps 69, 7.20-21. Psalmist moli Boga da ga ne pripusti u takvo stanje u kojem će biti postidjen (razočarani) svi koji se uzdaju u Boga.

⁷ Izbor navedenih životnih stanja povezanih sa stidom temelji se uglavnom na rasponu značenja glagola *boš* u kombinaciji s drugim terminima slična značenja kako ih nalazimo u: Ernst Jenni – Claus Westermann (prir.), *Theological Lexicon of Old Testament*, (Volume 1), Hendrickson Publishers, Peabody, 1997., 300-301; usp. također Paul Bauchamp, *Sram*, u: Xavier Léon-Dufour (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1250-1253.

⁸ Paul Bauchamp, *Sram*, 1251.

Ruganje i ponižavanje – Stanje sramote može biti popraćeno ruganjem i ponižavanjem. Zanimljiva je zgoda iz vremena kralja Davida. Amonski kralj Hanun nepravedno optužuje Davidove poslanike kao uhode i sramoti ih tako da im je obrijao pola brade i skratio haljine sve do pola stražnjice. Tako osramoćenim poslanicima David je poručio da ostanu u Jerihonu dok im ne naraste brada (2 Sam 10, 1-5).

Na temelju navedenih životnih stanja obilježenih osjećajem stida možemo reći kako tvrdnja da se čovjek i njegova žena nisu stidjeli jedno drugoga znači to da jedno drugomu nisu bili neprijatelji. Nisu od sebe ni jedno od drugog pravili idole koji bi poremetili njihov odnos s Bogom. Imali su jedno u drugo potpuno povjerenje, u kojem nije bilo straha od mogućeg razočaranja i iskorištavanja. Nisu se jedno drugomu rugali ni jedno drugo ponižavali. Njihovo dostojanstvo nije bilo ničim ugroženo. Ničim nije bila narušena njihova cjelovitost. Ništa nije trebalo skrivati. A sve to izraženo je činjenicom da su jedno pred drugim bez ikakva stida i straha mogli stajati goli.

No uz navedene primjere postoje u Bibliji i oni u kojim se izostanak stida ocjenjuje kao moralni nedostatak. U tom smislu, gora od stida je bestidnost. Loše je ako se oni koji čine zlo toga ne stide (Jr 16, 52.63; 36, 32). Stoga je dobro zastidjeti se zbog grijeha jer je to put obraćenja (Ez 16, 52; 36, 32). U tom smislu stid koje se pojavio kod Adama i Eve nakon grijeha ima i pozitivno značenje. Upravo promjena odnosa prema golom tijelu, tj. pojava stida bit će područje na kojem će započeti dijalog grešnoga Adama s Bogom.

2. OTVARANJE OČIJU (POST 2, 7)

U razgovoru koji zapodijeva sa ženom lukava zmija želi stvoriti sliku o Bogu kao onomu koji sve zabranjuje i ne želi da ljudi postanu kao bogovi koji razlučuju dobro i zlo. Kao što znamo zmija se obraća ženi pitanjem je li im Bog zabranio jesti sa svakog stabla u vrtu. U namjerno iskrivljenom pitanju⁹ zmija sugerira kako Bog muškarača i ženu ne želi dovesti do onoga stupnja spoznaje u kojima im se otvaraju oči te oni postaju kao bogovi, nego im prijeti da će, budu li jeli sa stabla spoznaje dobra i zla, istoga dana umrijeti.

Taj zmijin postupak ključan je korak u narušavanju čovjekova povjerenja i u Boga i u druge ljude. Zabranu da jede sa stabla spo-

⁹ Zapravo se radi o namjerno netočnoj tvrdnji koja želi izazvati reakciju sugovornika. Usp. David W. Cotter, *Genesis*, Berit Olam: Studies in Hebrew Narrative and Poetry series, The Liturgical Press, Collegeville, 2003., 34.

znaje dobra i zla kako ne bi umro Bog je dao Adamu prije stvaranja žene (Post 2, 17), a žena odgovara zmiji točno ono što je Bog rekao prije negoli je ona stvorena. To pretpostavlja da je ženina komunikacija i s Bogom i s mužem bila potpuna. Zabranu jedenja sa stabla spoznaje dobra i zla mogla je čuti i s jedne i s druge strane. Unatoč tomu zmija uspijeva prevariti ženu koja uzima sa stabla spoznaje dobra i zle te od istoga ploda daje i svome mužu koji je jeo. Posljedica tog čina izražena je ovim riječima:

Tada se obadvoma otvore oči i upoznaju da su goli (Post 3, 7a)

Budući da čovjek i žena prije jedenja sa stabla spoznaje dobra i zla nisu bili fizički slijepi, postavlja se pitanje što znači to da su im se otvorile oči. U pokušaju da se otvaranje očiju shvati i objasni u doslovnom značenju, u židovskoj tradiciji čak postoji tumačenje kako su prvi čovjek i žena stvoreni s nekakvim ljuskama na očima koje su im spale s očiju nakon što su jeli sa stabla spoznaje dobra i zla. No sam biblijski kontekst ne potkrepljuje tumačenje koje bi se temeljilo na nedostatku ili zamračenosti tjelesnog vida. Uostalom, za ženu se u Post 3,6 kaže kako je vidjela da je stablo dobro za jelo i za oči zamamljivo. Prvi čovjek i žena koji se nisu stidjeli biti goli, nisu stvoreni slijepi. Prema tome otvaranje očiju mora se odnositi na jedan drukčiji pogled na istu stvarnost. Na drugim mjestima u Bibliji otvaranje očiju ima redovito pozitivan smisao. Uz to što otvara oči slijepima, Bog daje i posebne darove vida. Sarinjoj sluškinji Hagari Bog je otvorio oči da u pustinji opazi studenac iz kojega je dala piti svomu sinu Jišmaelu (Post 21, 19). Na molitvu proroka Elizeja Bog je otvorio oči njegovom sluzi da vidi goru punu ognjenih kola i oslobodi se straha od vojske aramskoga kralja koja ih je opkolila u gradu Dotanu (2 Kr 6, 17). U Izrekama otvaranje očiju izraz je kojim se označuje budnost i marljivost kao zaštita od siromaštva (Izr 20, 13). U svakom slučaju radi se o izrazu koji se odnosi na nešto više od tjelesnoga vida.

No treba primijetiti da je i subjekt koji otvara oči u navedenim primjerima pozitivan. To je ili sam Bog ili dobronamjerni čovjek. U Post 3, 7, međutim, izraz “otvore im se oči” stoji u pasivnom obliku (konjugacija *nifal*) pa se čini da je otvaranje očiju prvoga čovjeka i žena nekontrolirana posljedica nepromišljenog posezanja za onim što je zamamljivo očima. Taj proces otvaranja očiju započeo je u trenutku kad je žena “vidjela da je stablo dobro za jelo, za oči zamamljivo, a za mudrost poželjno” (Post 3, 6a), a dovršen je kad su nakon što su pojeli od ploda sa stabla čovjek i žena spoznali da su goli. Ono što povezuje ta dva trenutka jest to što nakon zmijinih riječi čovjek i žena stvarnost ne gledaju u svjetlu Božje riječi.

Pogled na stablo kao i pogled na golo tijelo događa se iz perspektive obilježene zmijinim riječima. Prema Božjoj zapovijedi plod sa stabla spoznaje dobra i zla nije bio za jelo, a u golom tijelu nije bilo ničega čega bi se trebalo stidjeti. Sada se stanje promijenilo. Kad su pojeli od ploda sa stabla spoznaje dobra i zla, čovjeku i ženi otvorile su se oči jer su uvidjeli da su u mogućnosti izbora između toga da poslušaju Boga ili lukavu zmiju učinili pogrešan korak. Otvorile su im se oči jer su spoznali da su mogli postupiti i drukčije, to jest nastaviti gledati i sebe i svijet Božjim očima, tj. ne podleći kušniji lukave zmije koja je čovjeka i ženu dovela u ponižavajuće stanje posramljenosti. Kršenje Božje zapovijedi, tj. negativno ostvarenje slobode rezultiralo je gubljenjem slobode u odnosu prema vlastitom tijelu (tj. samom sebi). Čovjek i žena poslušali su zmiju, koja ih nakon svega 'ostavlja na cjedilu'. Ona ne sudjeluje u čovjekovu dijalogu s Bogom. Nakon jedenja sa stabla spoznaje dobra i zla između zmije i žene, tj. čitava ljudskog roda nema nikakve druge komunikacije osim najavljenog stalnog neprijateljskog sukobljavanja (Post 3, 15).

Promatrajući ovaj događaj u širem kontekstu biblijskog opisa stvaranja svijeta, čovjek koji je postavljen da vlada nad ostalim stvorovima, pa tako i onima što puze po zemlji (Post 1,28), protivno Božjem planu doveo se u stanje podložnosti puzavcu poput zmije. Stoga otvaranje očiju u Post 3,7 označava čovjekovu spoznaju o povredi vlastitog dostojanstva koje je sada potrebno zaštititi od budućih opasnosti. To je učinjeno pregačama od smokova lišća kojim su čovjek i žena pokrili svoju golotinju kao najranjiviji dio tijela kojemu može nauditi i sami pogled.

3. POKRIVANJE GOLOTINJE

Na spoznaju da su goli čovjek i žena ne reagiraju riječima nego pokrivanjem golotinje: "Spletu smokova lišća i naprave sebi pregače." (Post 3, 7). To stoji u oštroj suprotnosti s tvrdnjom u Post 2, 25 gdje se kaže da se goli čovjek i njegova žena nisu stidjeli jedno pred drugim. Pritom se u Post 3, 7 ipak ne upotrebljava glagol *bôš* ni neka druga riječ koja bi značila stid. Ne kaže se izričito da su se nakon što su jeli sa stabla spoznaje dobra i zla čovjek i njegova žena zastidjeli svoje golotinje. Isto tako njihova se golotinja ne naziva sramotom (kao primjerice u Iz 7, 43), nego se kaže da su im se obadvoma otvorile oči

Otkrivanje očiju i pokrivanje golotinje zahvaća čovjeka u potpunosti. Ipak, odjevni predmet (hebrejski *Hágôrâ*) koji se nosi oko bokova (usp. 1 Kr 2, 5) pokazuje da su čovjek i žena pokrili svo-

je spolne organe i da je osjećaj stida posebno povezan s ljudskom spolnošću.

Općenito se može reći da se pokrivanjem spolnih organa pregačama od smokova lišća želi reći kako je čovjekova spolnost delikatno područje izloženo ranjivosti više nego drugi aspekti ljudskoga života. To je točno i nije potrebno dokazivati kako je fenomen stida posebno povezan sa spolnošću i koliku ulogu u tome ima odjeća kao zaštita od neželjenih pogleda.

Imajući u vidu da je promjena u čovjekovu odnosu prema golo-tinji povezana s grijehom, postavljamo pitanje koji su elementi spolnosti prisutni i važni u toj povezanosti. U samoj pripovijesti postoje izrazi koje pojedini autori prepoznaju kao znak da je Post 3 zapravo eufemizirana priča o spolnom sazrijevanju prvoga čovjek i žena. Tako bi izraz *spoznati dobro i zlo* bio eufemizam za spolnu moć, za što imamo potvrdu u barem dva biblijska teksta, Pnz 1, 39 i 2 Sam 19, 36.¹⁰ U Pnz 1,39 radi se o maloj spolno nezreloj djeci, a u 2 Sam 19, 36 o starom već spolno nemoćnom Barzilaju. Isto tako i jedenje ploda sa stabla, kao i to da su se ženi otvorile oči ne nakon što je ona pojela zalogaj zabranjenog ploda, nego tek nakon što je i Adam jeo, bili bi izrazi kojima se označava spolni čin muškarca i žene. Doduše, tek u 4,1 stoji izričito da je Adam upoznao (u seksualnom smislu) svoju ženu Evu, koja je potom rodila prvoga sina Kajina, ali to ne niječe mogućnost prethodnoga spolnog odnosa u kojem nije došlo do začeća, ali je došlo do međusobnog upoznavanja muške i ženske spolne sposobnosti.

Adam i Eva prikazani su u Knjizi Postanka kao odrasle, ali pretpostavlja se i veoma mlade osobe,¹¹ tako da bi otvaranje njihovih očiju i spoznaja da su goli, zapravo bila spoznaja spolne zrelosti i vanjskih manifestacija spolnoga nagona koji se ne može u potpunosti kontrolirati.

Prema tome, životni kontekst u kojem se dogodio prvi čovjekov grijeh povezan je s njegovim spolnim sazrijevanjem i sposobnošću.

No takva interpretacija barem na prvi pogled stvara i određene probleme. Ako se zabrana jedenja sa stabla spoznaje dobra i zla shvati kao zabrana spolnog odnosa, to stoji u suprotnosti sa Post 1, 28 i 2, 24, gdje je spolni odnos izričito naređen. Međutim, ako primijetimo da se u Post 1, 28 spolni odnos povezuje s prokreacijom, a

¹⁰ Usp. Jacob Milgrom, *Leviticus 17 – 22*, Anchor Bible 3a, Doubleday, 2000., 1502.

¹¹ Usp. Anto Popović, *Stvaranje čovjeka i izgon iz zemaljskog raja* (Post 2,4 – 3,24). *Starije* (dijakronijsko) i *novije* (sinkronijsko) tumačenje biblijskog teksta, *Bogoslovska smotra* 86 (2016) 1, 105.

u Post 2, 24 sa življenjem zajedništva muža i žene, problem proturječna nestaje. Naime, (po)grešnost spolnog odnosa događa se onda kad se on odvaja bilo od jedne bilo od druge svoje svrhe. Takav je slučaj primjerice u Lev 18, gdje se nabrajaju zabranjeni spolni čini. U tom popisu prevladava govor o zabranjenim spolnim odnosima unutar točno određenoga bliskoga krvnog i obiteljskog srodstva, ali se tu navodi i zabrana homoseksualnih odnosa i zoofilije. Drugim riječima, u Lev 18 zabranjeni su spolni odnosi koji narušavaju obiteljsko zajedništvo ili su odvojeni od prokreacijske svrhe. Radi se o odnosima koji su sami po sebi sterilni (homoseksualni čini) ili je dijete rođeno iz takve veze nepoželjno jer narušava obiteljski sklad (preljub i incest).

Stoga otvaranje očiju nakon jedenja sa stabla spoznaje dobra i zla znači da su muškarac i žena u golim spolnim organima vidjeli ne samo mogućnost ostvarenja Božjih zapovijedi nego i njihova kršenja. U golom tijelu vidjeli su ili postavili neko zlo koje u njemu prije nije bilo.¹² Reakcija na to bila je potreba za zaštitom koju su čovjek i žena realizirali pokrivanjem pregačama od smokova lišća. Ako tu gestu razumijemo kao trenutak u kojem se u muškarca i žene pojavio osjećaj stida, onda primjećujemo da taj osjećaj ima izrazito društveni karakter. Naime, spomenute pregače predstavljaju vanjsku zaštitu od opasnosti koja također dolazi izvana, pa se u ovom slučaju stid uklapa u mehanizam društvene zaštite od povrede dostojanstva pojedine osobe i intimnosti njezina spolnog života.

4. STRAH PRED BOGOM

U antropomorfističkom opisu Božje šetnjom vrtom za dnevni povjetarac čovjek i njegova žena čuju Božji korak u vrtu, te se skrivaju među stabla u vrtu. No Bog čovjeka pita: "Gdje si?", te se odvija sljedeći dijalog: "On odgovori: 'Čuo sam tvoj korak po vrtu; pobojah se jer sam gol, pa se sakrih.' Nato mu reče: 'Tko ti kaza da si gol? Ti si, dakle, jeo sa stabla s kojega sam ti zabranio jesti?'" (Post 3, 10-11).

Prva reakcija čovjeka i žene na upoznavanje golotinje izražena je gestom pokrivanja pregačama od smokova lišća. Sada, kada su čuli Božji korak, nastupa još jedna fizička reakcija (skrivanje među stabla), koja je povezana i s emotivnom: strahom. U Post 3, 10 namje-

¹² J. David Wellman, *The Genesis of Shame*, u *Philosophy & Public Affairs* 30 (2001) 1, 28; Postoji i mrežno izdanje spomenutog članka: <http://hdl.handle.net/2027.42/72979> >

sto stida koji se spominje u Post 2, 25 stoji strah. To sugerira da su ta dva osjećaja međusobno povezana pa možemo reći kako se radi o čovjekovu strahu da ne bude postuđen (usp. Ps 6, 11).¹³

Jedan novozavjetni primjer može poslužiti kao ilustracija. U trećem uskrsnom očitovanju Isusa svojim učenicima u Ivanovu evanđelju na Tiberijadskome moru (Iv 21, 1-14), kad je Šimun Petar stojeći vidio i čuo da je na obali Isus “pripaše gornju haljinu, jer bijaše gol, te se baci u more” (Iv 21, 8). Ta scena neodoljivo podsjeća na događaj u edenskom vrtu jer su u njoj prisutni bitni zajednički elementi. Šimun Petar je gol. Gornjom haljinom pokriva golo tijelo i na kraju se baca u more da bi se potpuno sakrio od Isusova pogleda. U nastavku Šimun Petar izlazi na obalu i odvija se dijalog u kojem se iscjeljuje njegovo trostruko zatajenje Isusa.

Radi se dakle o stidu koji je prouzročen sviješću o vlastitom grijehu i nesposobnošću da se uspostavi prekinuto zajedništvo. Isti je slučaj s čovjekom u edenskom vrtu. On nije sposoban sam uspostaviti narušeno zajedništvo s Bogom i na neki način priželjkuje da ga Bog izvuče iz skrovišta u koje se sakrio.¹⁴ To se na koncu i događa, ali ne na način potpunog povratka u prijašnje stanje, nego u traženju načina kako uspostaviti zajedništvo Boga i čovjeka kao i čovjeka sa ženom, polazeći od činjeničnog stanja poremećenosti međusobnih odnosa.

Pri tome ipak postoji jedna kvalitativna razlika između tih odnosa. Shvatimo li pokrivanje pregačama od smokova lišća kao opis pojave stida zbog golotinje na relaciji čovjek-žena, uočavamo da u tom slučaju nema priznanja straha. To ne znači da tu straha nije bilo, nego odsutnost njegova verbalnog priznanja ukazuje na to da je stid koji je nastupio u odnosu čovjeka i žene zapravo dublji nego li u odnosu čovjeka prema Bogu. Pred Bogom se čovjek skriva, ali, možda upravo zato što Boga ne vidi, ima hrabrosti priznati svoj strah. Odnos čovjeka sa ženom, naprotiv, postao je distanciraniji. Premda su se oboje pred Bogom sakrili među stabla u vrtu, čovjek na Božje pitanje “Gdje si?” odgovara u jednini. Ženu spominje tek kad Bog zaključuje da je jeo sa zabranjenoga stabla, i to da bi na nju svalio krivnju za počinjeni prekršaj. Pri tome se čak osjeća i svojevrsni čovjekov prigovor Bogu koji je uza nj stavio ženu, a da to on

¹³ David W. Cotter, *Genesis*, 33.

¹⁴ Biblijski tekst ne navodi da su čovjek i njegova žena izišli iz skrovišta te se stječe dojam da se komunikacija odvija na verbalnoj, ali ne i na vizualnoj razini. U drugim biblijskim tekstovima takva komunikacija izražena je zaklanjanjem lica u epifanijskim događajima popraćenim strahom od smrti (usp. Izl 3, 6; 33, 20; Suci 13, 22).

sam uopće nije tražio. Kada je Bog načinio ženu od njegova rebra, čovjek je uskliknuo: "Gle, evo kosti od mojih kostiju, mesa od mesa mojega! Ženom neka se zove, od čovjeka kad je uzeta!" (Post 2, 23). Stvaranjem žene koja je ispunila prazninu izraženu riječima: "Nije dobro da čovjek bude sam" (Post 2, 18), čovjek je potvrđen kao društveno biće kojemu je za ostvarenje punine živote potrebno ljudsko zajedništvo.¹⁵ Ali nakon grijeha čovjek postaje i konfliktno biće.¹⁶ U Post 3 to se izražava u okviru prvoga ljudskoga para čiji je međusobni odnos narušen do te mjere da pred Bogom više ne nastupaju zajedno. U kazni koju Bog izriče ženi zbog kršenja zapovijedi, rečeno je kako će je žudnja tjerati mužu, ali će on njome gospodariti. Njihov odnos više nije partnerski te žena i muškarac u braku, obitelji i društvu više nisu jednaki. Takvo stanje odgovara slici patrijarhalnoga društvu, što Post 3 tumači kao posljedicu grijeha, a ne kao naravnu činjenicu. Na isti način promijenio se i oblik čovjekove komunikacije s Bogom. Kao što su na početku čovjek i njegova žena bili goli, a nisu se stidjeli jedno pred drugim, tako se nisu stidjeli ni pred Bogom. Čovjekov odnos s Bogom bio je neposredan i transparentan. No nakon kršenja Božje zapovijedi pojavljuje se potreba za skrivanjem, koja čak postaje uobičajenom religioznom gestom u epifanijskim događajima. Mojsije i Ilija koji su obojica imali susret s Bogom na brdu Horebu, pokrivaju lice u Božjoj prisutnosti (Post 3, 7; 1 Kr 19, 11-13), a tako i ostali biblijski likovi osjećaju strahopoštovanje u susretu sa svetim.

U kontekstu Post 3 skrivanje je međutim povezano sa golotinjom koja nakon grijeha ima negativno značenje, dok je u stanju prije grijeha bila izraz čovjekove "netaknute veličine".¹⁷ Ipak, Adamovo priznanje ogoljenosti u smislu gubitka prvotnoga stanja nevinosti ima pozitivan učinak na ponovnu uspostavu narušenoga zajedništva. Iskreni stid pred Bogom postaje pobožnim i pohvalnim činom kajanja za grijehe.

¹⁵ U biblijskom pripovijedanju u Post 1 – 3 prije kršenja Božje zabrane nema razvijenog dijaloga između Boga i čovjeka. U Post 1, 26-30 i 2, 16-17 Bog govori čovjeku, ali nije naveden nikakav čovjekov odgovor. Jedine riječi koje čovjek eksplicitno izgovara jesu usklik nakon stvaranja žene: "Gle, evo kosti od mojih kostiju..." (Post 2, 23). No to su riječi koje nisu upućene samo Bogu. Prema tome verbalna komunikacija između Boga i čovjeka u stanju prije grijeha opisana je jednosmjerno: Bog govori čovjeku. I nakon grijeha Bog je prvi koji progovara, ali sada imamo i čovjekov odgovor koji pak dolazi iz skrovišta među stablima u vrtu.

¹⁶ Usp. Stanko Gerjolj, *Drame biblijskih obitelji*, Crkva u svijetu, Split, 2015., 214.

¹⁷ Celestin Tomić, *Prapovijest spasenja. Knjiga postanka glava 1 – 11*, 139.

To potvrđuje niz biblijskih primjera.¹⁸ Osobito se čini vrijednim istaknuti molitvu svećenika i pismoznanca Ezre koji nakon povratka iz babilonskog sužanjstva svesrdno radi na poslijesužanjskoj obnovi. Nakon informacije da su povratnici iz sužanjstva već pogazili vjernost Bogu on započinje molitvu ovim riječima: “Bože moj! Stid me i bojim se podići svoje lice k tebi, Bože moj! Jer su se umnožila zlodjela naša preko glave i grijesi su se naši nagomilali do neba” (Ezra 9, 6).

Glavni grijeh nevjernih povratnika bio je u tome što su se mijesali s poganskim narodima i ženili se njihovim kćerima te se tako izložili opasnosti da počnu štovati poganska božanstva. Drugim riječima, Ezra se stidi što se narod tako brzo odmetnuo od Boga i njegov stid usporediv je s Adamovim skrivanjem među stabla u vrtu. Postoje doduše i razlike. Ezra pripada vjernom ostatku neokaljanih, dok se Adam skriva zato što je osobno sagriješio poslušavši svoju ženu koju je prevarila zmija. Ta razlika, međutim, ne utječe na interpretaciju stida, odnosno straha i skrivanja kao čina kajanja koji omogućuje novi početak čovjekova zajedništva s Bogom. Taj početak započinje od aktualnog stanja. Kazna koja će zbog grijeha uslijediti zmijski, ženi i čovjeku pokazuje da Bog ne ignorira činjenično stanje, nego polazeći od njega otvara nove mogućnosti zajedništva s čovjekom. O tome govori sljedeća scena, u kojoj Bog čovjeka i njegovu ženu oblači u odjeću od krzna.

5. BOG ODIJEVA ČOVJEKA

Nakon izrečenih kazni za grijeh Bog se čovjeku više ne obraća izravno. U Post 2, 22 Bog će u unutarnjem monologu odlučiti da čovjeka istjera iz edenskog vrta. No prije toga umjesto pregačama od smokova lišća Bog odijeva čovjeka pravom odjećom: “I načini Jahve, Bog, čovjeku i njegovoj ženi odjeću od krzna pa ih odjenu” (Post 3, 21).

Ta scena podsjeća na stvaranje koje Bog izvodi neovisno o čovjeku. Kao što je čovjeka načinio od praha zemaljskoga, a ženu od njegovog rebra dok je on spavao, tako sada od kože pravi odjeću kojom ih odijeva. Potrebno je uočiti da odjeća ne spada u sadržaj kazne za grijeh te da Bog odijeva Adama i Evu prije nego ih je istjerao iz edenskog vrta. Prema tome, odjeća za čovjeka više nije samo sredstvo

¹⁸ Npr. Ps 44, 16; Jr 31, 19; Dn 9, 7-8; Sirah razlikuje stid koji vodi grijehu od stida koji je čast i milost (Sir 4,21), i govori o tome čega se treba, a čega ne treba stidjeti (Sir 41, 16 – 42, 8). U odnosu prema Bogu ne treba se pred ljudima stidjeti njegova Zakona i Saveza (Sir 42, 2).

kojim se on sam štiti od tuđega pogleda, nego je postala sastavnim dijelom njegova identiteta.

U hebrejskom izvorniku odjeća kojom je Bog odjenuo Adama i Evu naziva se *Kotnôt `ôr*, a Post 3, 21 jedino je biblijsko mjesto gdje se nalazi baš takav izraz. Inače, riječ *Kûtô^onet* upotrebljava se za kićenu haljinu koju je Jakov dao skrojiti svom ljubljenu sinu Josipu (Post 37, 3.23.31-32), a isti termin označava i svećeničku odjeću (Izl 28, 4.39; 39, 27; Lev 10, 5). To znači da se kroj odjeće kojom je Bog odjenuo čovjeka i ženu razlikovao od prijašnjih pregača koje su se nosile samo oko bokova. Ne radi se, dakle, samo o zaštiti spolnih organa kao intimnih i ranjivijih dijelova tijela kojima je potrebna posebna zaštita, nego Bog odijeva cijeloga čovjeka.¹⁹

Moguće je da je takvo poimanje cjelovite odjeće utjecalo i na davno zabilježenu, pomalo bizarnu, interpretaciju da se riječ *`ôr* odnosi na ljudsku kožu,²⁰ a ne na životinjsko krzno. Naime srednjovjekovni španjolski rabin Abraham Ibn Ezra (Toledo 1089.–1167.) u svojem komentaru Knjige Postanka spominje kako neki smatraju da je Bog na početku stvorio čovjeka i ženu samo od kostiju i mesa, tako da je odjeća od krzna u Post 3, 21 zapravo koža koju čovjek sada ima. Unatoč svojoj bizarnosti pa i neuvjerljivosti ova interpretacija ipak otvara put nekim smislenim razmišljanjima. Naime, čovjek i žena bez kože bili su potpuno transparentni. Vidjeli su se njihovi unutarnji organi te su jedno drugo poznavali “u srce i dušu”, što je nakon odijevanja kožom postalo moguće samo Bogu. U tom smislu odjeća svoju ulogu ima ponajprije u odnosu prema čovjeku, dok pred Bogom čovjek i dalje ostaje gol (usp. Prop 5, 14).²¹

Uz to, ako odjeću kojom Bog odijeva Adama i Evu ne shvatimo kao odjeću uzetu od neke životinje, nego kao novi organ čovjekova tijela, tj. kožu koju su dotada imale samo životinje, možemo zaklju-

¹⁹ Psihološki se Josipova “kićena haljina” može tumačiti kao zaštićenost, toplina i znak očeve naklonosti, ali se ta naklonost može negativno pretvoriti u prigodu za arogantno ponašanje. Usp. Usp. Stanko Gerjolj, *Drame biblijskih obitelji*, 225-226.

²⁰ Kao npr. u Izl 22, 26.

²¹ Kao primjer pozitivnog poimanja nagosti možemo navesti 1 Sam 19,24, gdje kralj Šaul u proročkom zanosu skida sa sebe odjeću i ostaje ležati gol cio dan i noć. Slično je i s Davidom koji, doduše ne potpuno gol, ali pokriven samo lanenim oplećkom, pleše prigodom prijenosa Kovčega saveza u Jeruzalem. Njegova žena Mikala, Šaulova kći, ukorila ga je zbog toga što se “otkrio pred sluškinjama” (usp. 2 Sam 6, 20), ali David joj odgovara. “Pred Jahvom ja igram! Tako mi živoga Jahve, koji me izabrao mjesto tvog oca i mjesto svega njegova doma da me postavi za kneza nad Izraelom, narodom Jahvinim: pred Jahvom ću igrati! I još ću se dublje poniziti. Bit ću neznatan u tvojim očima, ali pred sluškinjama o kojima govoriš, pred njima ću biti u čast” (2 Sam 6, 21-22).

čiti da grijehom čovjek pada na niži stupanj egzistencije. Udaljava se od slike Božje, a približava se slici životinje.

Ipak, premda takva interpretacija pogađa to da grijeh narušava čovjekovo dostojanstvo i spušta ga na neku nižu razinu postojanja, ona se ne slaže s općim biblijskim poimanjem odjeće.

Osim u Post 2, 25, gdje biti gol i toga se ne stidjeti znači biti nevin, golotinja u Bibliji označava bijedu, bespomoćnost, žalost, pa čak i kaznu, dok odijelo označava bogatstvo, čast i slavu.²² I to ne samo zemaljsku nego i nebesku, budući da je u biblijskim apokaliptičnim vizijama odjeven i sam Bog, a tako i oni koji su u zajedništvu s njime.²³

U svakom slučaju, možemo zaključiti da odijevanjem čovjeka i žene Bog na vidljiv način popravlja ljudsko dostojanstvo narušeno grijehom. U tom procesu čovjek se ne vraća u stanje prije grijeha kada je bio gol i nije se imao čega stidjeti, nego se odijeva Božjom odjećom. U protivnom, radilo bi se o ignoriranju činjenice grijeha, a posljedice koje su njime prouzročene ne mogu se popraviti drukčije, nego njegovim priznanjem kao što je to učinio Adam progovorivši Bogu iz svoga skrovišta među stablima u vrtu: “pobojah se jer sam gol, pa se sakrih” (Post 3, 10b).

Odijevanjem Adama i Eve Bog se prilagođava njihovu novom stanju. Prije nego što su sagriješili bili su goli i nisu se stidjeli jedno pred drugim. Nakon što su sagriješili u njihovu odnosu prema golom tijelu pojavio se stid koji otežava, a katkad i potpuno onemogućuje međusobnu komunikaciju. Taj problem rješava se prikladnom odjećom u kojoj ljudi jedni pred drugima mogu stajati oslobođenošću od sputanosti stidom. Tako odjeća od sredstva skrivanja postaje sredstvom oslobođenja za komunikaciju koja ne narušava ljudsko dostojanstvo.

Sloboda da se bez straha i nepotrebnog stida bude gol nije pri tome potpuno dokinuta, nego je smještena u područje osobne i bračne intime. Stoga se nasilno ili neovlašteno ulaženje u to područje jednako kao i bestidno izlaganje vlastitoga gologa tijela pred drugima doživljava kao povreda ljudskoga integriteta.

Na primjeru patrijarha Noe, drugoga praroditelja čitavog čovječanstva, Biblija pokazuje kako takva povreda može imati dalekosežne loše posljedice. Naime, pripovijedanje o Noinu pijanstvu u Post 9, 21-27 pokazuje kako općim potopom nisu izbrisane posljedice

²² Usp. Celestin Tomić, *Prapovijest spasenja. Knjiga postanka glava 1 – 11.*, 138-139.

²³ Usp. npr. Otk 4, 4; 19, 8.14.

“otvaranja očiju” Adama i Eve. Ta višeslojna pripovijest među ostalim govori upravo o važnosti odjeće.

Nakon potopa, Noa je zasadio vinograd, opio se, legao i otkrio se nasred šatora. Gola ga je vidio sin Ham te je zbog toga osuđen, dok su ostala dvojica sinova, Šem i Jafet, bili blagoslovljeni zato što su pokrili oca, i to idući natraške da ne bi vidjeli njegovu golotinju. Ta scena svjedoči da opći potop, premda označava novi početak čovječanstva, nije izbrisao posljedice grijeha i vratio ljude u ono prvotno stanje kad su bili goli, ali se nisu jedno pred drugim stidjeli. Idealno stanje u kojem nema stida čovjek nakon grijeha može postići jedino odjeven odjećom koju mu je Bog dao. Stoga se gledanje i otkrivanje nečije golotinju definira kao grijeh protiv promatrane osobe. Isto tako, svatko je, pa i Noa, dužan paziti na to da se ne dovede u stanje nekontrolirane izloženosti tuđem pogledu.²⁴

ZAKLJUČAK

Od tvrdnje kako su čovjek i njegova žena bili goli, a nisu su stidjeli jedno pred drugim (Post 2, 25) do Božjega odijevanja čovjeka i žena odjećom od krzna (Post 3,21), odigrava se drama u kojoj se prvobitno stanje idealnih odnosa na relaciji Bog-čovjek-žena narušava u trenutku kad su Adam i Eva na nagovor lukave zmije prekršili Božju zabranu jedenja sa stabla dobra i zla. Taj događaj u kojem se pripovijeda o prvom čovjekovu grijehu veoma je složen i može se promatrati s različitih aspekata. U ovom izlaganju usredotočili smo se na temu stida u odnosu prema golom tijelu, kao paradigmi za sve oblike toga višeznačnog osjećaja.

Na početku stvaranja odsutnost stida označava čovjekovu cjelovitost i savršenost njegovih odnosa prema sebi i drugima. Nakon

²⁴ Budući da se događaj s pijanim Noom događa u okrilju obitelji, možemo zaključiti da u temelju iznesenog stava prema golom tijelu stoji briga za zaštitu bračnih i obiteljskih odnosa.

U Petoknjžju je to na poseban način kodificirano izraženo u Lev 18 i 20, gdje se izrazom “ne otkrivaj golotinje ...” navodi niz zabranjenih spolnih odnosa unutar bliske krvne i obiteljske veze. To istodobno podrazumijeva i postojanje okvira unutar zakonite bračne veze u kojoj je “otkrivanje golotinje” ne samo dopušteno nego i potrebno. U tim propisima Zakona ne govori se izričito o stidu kao unutarnjem mehanizmu zaštite pojedinca od toga da postane samo objekt zadovoljenja tuđega spolnog nagona. Međutim, sam sadržaj propisa u Lev 18 i 20 pokazuje da je nedostatak stida (bestidnost) zlo koje treba iskorijeniti iz svoje sredine.

U Post 2, 25 idealno stanje čovjekove nevinosti i cjelovitosti izraženo je njegovim potpuno slobodnim odnosom prema golom tijelu. No već od Post 3, gdje se slikovito opisuje njegov prvi grijeh, čovjek je to stanje nepovratno izgubio.

grijeha kršenja Božje zapovijedi, što je po sebi izraz nepovjerenja u Boga, to je stanje nepovratno izgubljeno. Čovjek i žena više ne mogu stajati goli bez osjećaja stida pa se pokrivaju pregačama od smokova lišća. Ta ljudska reakcija, nakon procesa u kojem Bog nastupa kao sudac koji proglašava posljedice počinjenoga grijeha, biva od samog Boga na svoj način odobrena i potvrđena. Umjesto pregačama od smokova lišća Bog čovjeka i ženu odijeva obilnijom odjećom od krzna. Tako odijevanje odjeće ima dva značenja.

Prvo, Božje odijevanje čovjeka i žene označuje da se loše posljedice grijeha ne mogu popraviti njegovim ignoriranjem. Svojim grijehom čovjek je nepovratno izgubio ono stanje u kojem pun povjerenja može pred svakim stajati gol, i ne osjećati stid koji opterećuje ili onemogućuje komunikaciju.

I drugo, odjeća služi upravo kao sredstvo kojim se loše posljedice grijeha popravljaju. Stanje bez osjećaja stida u kojem je čovjek bio prije grijeha, ne postiže se bezobzirnim otkrivanjem golotinje, nego odijevanjem odjeće koja u okvirima svjesnih ili nesvjesnih društvenih kodeksa ponašanja omogućuje slobodnu komunikaciju s drugima.

SHAME IN GN. 2, 25 – 3, 21

Summary

Biblical talk on shame begins with a reference of the absence of it. According to Gn. 2, 25 Man and his wife were created and lived naked, but they felt no shame in front of each other. By these words the Bible displays a relationship of total openness and undisturbed communication between man and woman. That relationship was changed because they violated God's command and ate the forbidden fruit from the tree of life, persuaded by the cunning snake, which is God's enemy.

After the sin, mutual relations were disrupted so that man and woman can no longer stand shamelessly naked in front of each other, or in front of God. Since shame burdens and often prevents communication, the problem is solved by clothes. What meant to be naked and not to feel shame before the sin, is achieved after the sin by putting on the clothes that God has given to us.

Key words: *shame, naked body, sexuality, clothes, communication, relationship with God and people.*